

Dr hab. Katarzyna Krzywicka

Lublin, 22 września 2014 r.

Wydział Politologii

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Maríi Eleny Botero Ospiny

„Disparidades regionales en Colombia: causas y evidencias”

napisanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Mirosławy Czerny

w Instytucie Studiów Regionalnych i Globalnych

na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego

Przedstawiona do recenzji praca została napisana w języku hiszpańskim, liczy 217 stron, zawiera wprowadzenie (s. 10); pięć rozdziałów, podzielonych na podrozdziały (punkty 2 - 6); zakończenie (s. 3); bibliografię (s. 9) oraz aneks zawierający 21 map.

Oceniając, rozprawę doktorską mgr Maríi Eleny Botero Ospiny wezmę pod uwagę następujące kryteria: wartość podjętego problemu badawczego, zastosowane metody badawcze, konstrukcję rozprawy, poziom merytoryczny oraz wykorzystaną bazę źródłową.

Problem badawczy i jego wartość

Doktorantka podjęła temat zróżnicowań regionalnych w Kolumbii, stawiając sobie za cel wyjaśnienie przyczyn tego zjawiska i jego skutków. Tytuł recenzowanej rozprawy obejmuje temat interesujący, ważki i budzący duże zainteresowanie na gruncie badań naukowych w zakresie geografii politycznej, społeczno-ekonomicznej i regionalnej. Temat został właściwie sformułowany i odpowiada treści pracy. W mojej ocenie przedstawiona praca jest wartym lektury opracowaniem, wpisującym się w już istniejący dorobek w kolumbijskiej i międzynarodowej literaturze przedmiotu.

Różnice w poziomie rozwoju departamentów/regionów Kolumbii są znaczące i wykazują tendencję do pogłębiania się. Zjawisko to jest utrwalane od kilku dziesięcioleci i uwarunkowane wieloma czynnikami, nie tylko gospodarczymi, ale także geograficznymi, historycznymi, społeczno-kulturowymi i politycznymi. Nowa geografia regionalna traktuje zróżnicowanie regionów pod względem poziomu rozwoju jako rezultat procesów geograficzno-historycznych, w wyniku których powstają różnice w poziomie życia ludności,

w wielkości produkcji regionalnej, wykorzystaniu lokalnych dóbr i zasobów. W celu zniwelowania różnic regionalnych rządy kolumbijskie wprowadziły decentralizację finansową, polityczną i administracyjną kraju, która miała na celu zwiększenie autonomii departamentów w celu pobudzenia ich rozwoju. Trwająca blisko trzy dekady reforma decentralizacji państwa, zmierzająca do wyrównania dysproporcji rozwojowych pomiędzy departamentami przyniosła w rezultacie utrwalenie zjawiska „skupisk biedy”. Autorka pracy podjęła się rozstrzygnięcia kwestii, dlaczego wprowadzona na mocy aktów prawnych decentralizacja władzy i instytucji gospodarczych nie tylko nie niweluje dysproporcji między departamentami, ale je utrzymuje. Wskazała przy tym, że zostało przeprowadzonych wiele badań, które podjęły ocenę wpływu decentralizacji na rozwój regionalny, koncentrując się głównie na wskaźnikach wzrostu gospodarczego poszczególnych departamentów i zmianach wskaźników skrajnego ubóstwa. W jej ocenie natomiast podstawowymi czynnikami, które należy w tym kontekście zbadać jest ewolucja instytucji terytorialnych, zaawansowanie demokracji, efektywność działania państwowej administracji publicznej, dostęp obywateli do skutecznego wymiaru sprawiedliwości, poziom kompetencji i efektywność działania władz administracji lokalnej.

Podjęty w dysertacji problem badawczy uważam za wartościowy w sensie poznawczym. Autorka pracy wyszła od omówienia najnowszych koncepcji podziałów regionalnych stosowanych w geografii politycznej, przeanalizowała przyczyny zróżnicowania w zagospodarowaniu regionów kolumbijskich, koncentrując uwagę na funkcjonowaniu systemów zarządzania i podziału terytorialnego, wskazując słabość instytucji publicznych w kształtowaniu procesów rozwoju regionalnego oraz skutki, które wywierają podziały i różnice rozwojowe na poziom rozwoju społeczno-gospodarczego kolumbijskich departamentów.

Doktorantka sformułowała wartościowe problemy badawcze. Przyjęła założenie, że wysoki poziom fragmentacji i podziału regionalnego kraju jest rezultatem braku spójnej koncepcji zarządzania regionami na poziomie krajowym oraz niewłaściwie prowadzonej polityki regionalnej. W oparciu o przyjęte założenie sformułowała zasadne i zrozumiałe cele badawcze. Jako wiodący cel zadeklarowała ustalenie przyczyn zróżnicowań regionalnych w Kolumbii, w oparciu o treść reform decentralizacji państwa zapoczątkowanych przez przyjęcie Konstytucji 1991 r. Autorka rozprawy uściśliła zakres swoich zadań badawczych, przyjmując cztery cele szczegółowe. Po pierwsze, zbadanie czy Konstytucja z 1991 r. i ustawa organiczna o organizacji terytorialnej, które wprowadziły nowy podział terytorialny Kolumbii na departamenty i nową formę dystrybucji władzy politycznej, wsparły lub

zahamowały rozwój regionalny. Po drugie, ustalenie, czy reforma decentralizacji politycznej, zapoczątkowana w 1992 r. przez wprowadzenie bezpośrednich wyborów burmistrzów i gubernatorów, wpłynęła na zmianę interakcji politycznych w regionach oraz czy departamenty uzyskały w ten sposób większy zakres władzy politycznej. Po trzecie, zbadanie zakresu wpływu procesu decentralizacji na rozwój departamentów w celu zniwelowania różnic międzyregionalnych; przezwyciężenia ubóstwa, podniesienia poziomu efektywności administracji lokalnej, a także narodowej integracji departamentów i gmin. Po czwarte, ustalenie wpływu form dystrybucji dochodu narodowego, przeznaczonego na działalność departamentów, na wzrost ich rozwoju gospodarczego.

Stwierdzam, że Doktorantka prawidłowo sformułowała problem badawczy, postawiła wartościowe hipotezy i przedstawiła cele poznawcze, których zrealizowanie podjęła w treści wywodu.

Metody badawcze

Zastosowane metody badawcze zostały scharakteryzowane w rozdziale wstępnym w punkcie 2.5: *Metodología de la investigación*. W celu zweryfikowania założeń i celów badawczych doktorantka posłużyła się metodami ilościowymi oraz jakościowymi. Metody ilościowe zastosowała do opracowywania syntetycznych wskaźników pomiaru różnych aspektów rozwoju regionalnego. Wykorzystała powszechnie stosowane w badaniach rozwoju regionalnego metody ekonometryczne, analizy sigma i beta konwergencji regionów. Do analizy dynamiki wzrostu ekonomicznego Autorka zastosowała matryce transformacji Markowa. Zgodnie z prawem empirycznych analiz przestrzennych Toblera, do testowania zależności wykorzystała metody statystyki przestrzennej, w tym przypadku autokorelacji przestrzennej z wykorzystaniem współczynników korelacji Morana (globalnej statystyki I Morana). Metodami jakościowymi natomiast posłużyła się dokonując obserwacji uczestniczącej i przeprowadzając indywidualne wywiady pogłębione na temat dysproporcji rozwoju regionalnego w Kolumbii ze specjalistami z różnych dziedzin, począwszy od ekonomii regionalnej, przez prawo konstytucyjne i administracyjne, nauki polityczne po administrację publiczną. W pracy dominuje podejście opisowe i wyjaśniające z wykorzystaniem analizy problemowej. Autorka wykorzystała technikę badawczą polegającą na analizie dostępnych publikacji zwartych, artykułów naukowych i publicystycznych oraz wybranych dokumentów, regulacji prawnych i raportów. Podejście opisowo-analityczne dominuje w rozdziale pierwszym, teoretycznym, w którym omawiając różne aspekty

zróznicowania rozwoju regionalnego, dokonała syntetycznego przeglądu współczesnych ujęć teoretycznych z zakresu geografii regionalnej i politycznej. W kolejnych rozdziałach widoczne jest dążenie do analityczno-problemowego ujęcia tematu. W rozdziale V i VI dysertacji doktorantka wykorzystała technikę analizy danych statystycznych - analizy korelacji i regresji, przygotowała odpowiednie wykresy, diagramy i tabele.

Mając na uwadze przyjęte przez Doktorantkę założenia i cele badawcze, stwierdzam, że dokonała właściwego wyboru metod, których zastosowanie dało możliwość interdyscyplinarnego i wielowymiarowego ujęcia badanego problemu. Autorka pracy wykazała się przy tym rozeznaniem w zakresie szkół i ujęć badawczych oraz umiejętnością ich wykorzystania.

Konstrukcja rozprawy

Przechodząc do oceny kompozycji pracy należy mieć na uwadze, że struktura rozprawy naukowej powinna przedstawiać wizję konceptualizacji i uporządkowania podejmowanego problemu badawczego. Stwierdzam, że konstrukcja pracy spełnia generalnie te założenia, jest zasadniczo zgodna z zadeklarowanym przez Doktorantkę we wprowadzeniu podejściem badawczym. Niemniej jednak, w mojej ocenie, nie została wystarczająco przemyślana, o czym świadczy niedopełnienie wymogu rozłączności treści rozdziałów. Powtórzenia dotyczą głównie problemów decentralizacji, podziału polityczno-administracyjnego, podziału kompetencji pomiędzy władze centralne i regionalne, np. w rozważaniach zawartych w częściach rozdziału 3. *La cuestión territorial en Colombia. La fragmentación regional no resuelta*, rozdziale 4. *Sistemas políticos - gubernamentales territoriales: La ausencia de una institucionalidad democrática de base* oraz 5. *Desarrollo regional y capacidad institucional. El déficit de capacidad institucional del Estado en los territorios subnacionales*.

Wprowadzenie zawiera uzasadnienie wyboru tematu badań oraz opis postępowania badawczego. Doktorantka sformułowała cele badawcze, wskazała i scharakteryzowała metody, którymi zamierza się posłużyć i na zakończenie sformułowała hipotezę badawczą. Zabrakło w tej części pracy omówienia stanu badań i literatury z zakresu podjętego tematu, sposobu korzystania ze źródeł oraz uzasadnienia ich wyboru. We wprowadzeniu warto niewątpliwie wymienić i krótko omówić główne dzieła/prace, z których Doktorantka skorzystała, oceniając ich przydatność do przygotowania pracy.

Rozdział oznaczony jako 3. *Marco teórico de la investigación. Disparidades y desarrollo regional. Una exploración interdisciplinaria*, a faktycznie, jest to pierwszy rozdział, po wprowadzeniu, zawiera uzgodnienia teoretyczne, przyjęte na użytek wywodu. Niewątpliwie przygotowanie rozdziału teoretycznego jest zasadne i wartościowe w kontekście prowadzonego w całej pracy wywodu. Doktorantka dokonała szerokiego przeglądu stosowanych na gruncie geografii politycznej koncepcji dotyczących zróżnicowań i specyfiki rozwoju regionalnego.

Kolejne cztery rozdziały zostały skonstruowane zgodnie z przyjętym przez Doktorantkę we wprowadzeniu (s. 5-6), wiodącym podejściem badawczym, zasadzającym się na określeniu przyczyn zróżnicowania istniejącego pomiędzy kolumbijskimi departamentami, w oparciu o analizę problemu w czterech wymiarach. Pierwszy wymiar analizy dotyczy poziomu regionalnego rozwoju gospodarczego w poszczególnych departamentach; drugi, specyfiki organizacji i funkcjonowania instytucji politycznych, społecznych i gospodarczych; trzeci, rezultatów wprowadzanej przez kolejne rządy kolumbijskie polityki decentralizacji i jej wpływu na niwelowanie różnic regionalnych; czwarty, zdolności instytucji państwowych do zapewnienia realizacji praw gospodarczych, politycznych i społecznych przysługujących mieszkańcom departamentów/regionów. Walorem pracy jest dokonanie przez Doktorantkę wprowadzenia do poszczególnych rozdziałów w formie wyjaśnienia podejmowanych celów oraz zwięzłego opisu postępowania badawczego. Mankamentem natomiast jest brak podsumowania/wniosków rozważań na zakończenie rozdziałów, wyjątkiem jest rozdział teoretyczny oraz szósty. Dodać przy tym należy, że w przypadku rozważań w podrozdziałach Doktorantka starała się spełnić ten wymóg i formułowała wnioski. Autorce pracy nie udało się zachować proporcji przy tworzeniu struktury pracy. Rozdział trzeci (cztery podrozdziały) liczy 36 stron, rozdział czwarty (9 podrozdziałów) – 60 stron, natomiast piąty (8 podrozdziałów) - 39 stron; rozdział szósty (cztery podrozdziały) - 38 stron.

Krótkie zakończenie rozprawy zawiera syntetyczne ujęcie osiągniętych wyników badawczych. Doktorantka rozstrzygnęła kwestie, które były przedmiotem nurtujących ją pytań, sformułowanych w rozdziale wprowadzającym. Zweryfikowała postawioną hipotezę badawczą, wykazując zależność pomiędzy specyfiką funkcjonowania władzy administracyjno-politycznej i kształtowania się regionalnych struktur gospodarki.

Na podkreślenie zasługuje bardzo zasadna decyzja zamieszczenia w pracy Aneksu, który zawiera 21 map.

Doktorantka zastosowała w pracy dedukcyjne ujęcie struktury analizy z przechodzeniem od wiedzy ogólnej do wiedzy szczegółowej. Rozstrzygnięcia ogólne tworzą podstawę analizy i porządkowania materiału empirycznego. Konstrukcja pracy odpowiada założonym celom i przyjętemu przez Autorkę podejściu badawczemu.

Poziom merytoryczny

W mojej ocenie dysertacja prezentuje dobry poziom merytoryczny. Doktorantka wykazała umiejętności w zakresie określenia zadań badawczych i formułowania hipotez, doboru metod i ich zastosowania, opanowania i rozumienia warsztatu pojęciowego. Uważam, że na podkreślenie i pozytywną ocenę zasługuje interdyscyplinarne i wielowymiarowe podejście do badanego problemu.

Mając na uwadze treść pracy sformułowałam kilka uwag:

1. W rozdziale 3 *La cuestión territorial en Colombia. La fragmentación regional no resuelta*, Autorka odwołuje się podczas wywodu do ustaw i dekretów, wskazując jedynie ich skrótowe oznaczenie, nie wymienia tytułów aktów prawnych, nie dokonuje omówienia, ani analizy ich treści, nie można ich także znaleźć w bibliografii, tym samym wywód traci na czytelności i precyzji (np. s. 34, 44, 47-48, 52, np. Decreto 1320/1998, Sentencias: C-478/92; C-517/92, C-004/93, C-636/96 itd.) Omówienie zawartości aktów prawnych ważnych z uwagi na podjęty temat badań następuje po raz pierwszy dopiero w rozdziale 5 *Desarrollo regional y capacidad institucional. El deficit de capacidad institucional del Estado en los territorios subnacionales* (s. 136-140). Należałoby się zastanowić, czy zapisy regulacji prawnych, począwszy od obowiązującej ustawy zasadniczej, poprzez ustawodawstwo zwykłe i przepisy wykonawcze, dotyczące podziału administracyjnego i kompetencji regionów/departamentów i municypiów nie powinny zostać omówione na początku wywodu, po dokonaniu uzgodnień teoretycznych. W kolejnych częściach pracy Autorka mogłaby się do nich odwoływać i poddawać szczegółowej analizie w zależności od potrzeb wywodu. Zawartość najważniejszych, cytowanych (np. jednostronicowy cytat z ustawy 715 z 2001 r. na stronach 136-137) i skromnie omawianych w pracy aktów prawnych powinna zostać udostępniona w aneksie.
2. W rozdziale 4. *Sistemas políticos-gubernamentales territoriales: la ausencia de una institucionalidad democrática de base* Doktorantka postawiła przed sobą zadanie wyjaśnienia wpływu specyfiki funkcjonowania systemu politycznego na

zróznicowanie regionalne Kolumbii. Podjęła to zadanie bez dokonania usystematyzowanej analizy systemu politycznego (jego reżimu i instytucji, czyli struktury politycznej, norm politycznych i prawnych, a także stosunków politycznych), której deficyt niewątpliwie odczuwa się w tej części pracy. Wskazując natomiast na istotną rolę czynnika instytucjonalnego i podmiotowego (strategicznym aktorów), skupiła uwagę na wybranych regionalnych procesach i problemach, jak skutki decentralizacji, poziom partycypacji wyborczej i obywatelskiej, ewolucja systemu partyjnego, korupcja, klientyzm i przestępczość w administracji publicznej, przemoc, handel narkotykami i wewnętrzne konflikty zbrojne, spadek zaufania społecznego do władzy, które niewątpliwie wywierają wpływ na jakość demokracji i funkcjonowanie systemu politycznego, powodując delegitymizację systemu politycznego na poziomie lokalnym (departamenty i municypia), rozwój form niedemokratycznych o charakterze elitarnym i klientystycznym, z udziałem nieformalnych podmiotów militarnych. Na podkreślenie zasługuje, że Doktorantka potraktowała uwarunkowania polityczne i społeczno-gospodarcze na poziomie lokalnym i narodowym jako współzależne i dynamiczne procesy.

3. Język dysertacji jest zasadniczo poprawny, zaś stosowane definicje, określenia, pojęcia i nazwy nie budzą większych zastrzeżeń. Zwraca natomiast uwagę stosowanie błędnej pisowni nazwiska Guillermo O'Donnella (s. 8, 129, 161, 163, 214). Używane akronimy powinny być poprzedzone wskazaniem pełnej nazwy oraz skrótowca umieszczonego w nawiasie – np. LOOT, ETI, s. 63-65, Autorka pracy stosuje w tej kwestii niejednolite podejście.
4. Opisy bibliograficzne cytowanych i analizowanych w trakcie wywodu ustaw, przepisów wykonawczych, a także różnych raportów i ekspertyz powinny zostać umieszczone w bibliografii, natomiast większość z nich, choć także nie wszystkie, Doktorantka umieściła jedynie w przypisach.
5. Przypisy zostały przygotowane niestarannie, są niejednolite i niekompletne. Brakuje przypisów przy cytowaniu źródeł, np. Margarita Serje, s. 33, s. 49; I. J. Gonzalez oraz Orlando Fals Borda s. 45; w obszernych cytatach pracy Marii Clemencii Ramirez, s. 49-50; cytatach z aktów prawnych, np. s. 64, 133, 157. Brakuje przypisów przy omawianiu koncepcji i poglądów innych badaczy i autorów (np. Patrice Duran, s. 31, Guillermo O'Donnell, s. 129, Michael Lipton, s. 196) oraz podczas powoływania się na różnego typu dane (np. s. 36, 39, 54, 72, 73, 121, 124, 142, 145, 147, 148, 158, 159, 200, 204). W przypisach do cytowanych fragmentów częstym mankamentem jest

brak wskazania strony, z której cytat został zaczerpnięty. W przypisach ze wskazaniem stron internetowych, brak pełnego opisu, w tym daty kwerendy.

6. Na pozytywną ocenę zasługuje wykorzystanie przez Doktorantkę techniki analizy danych statystycznych i zamieszczenie w kilku rozdziałach dysertacji użytecznych tabel, diagramów i wykresów. Niedopatrzaniem natomiast Autorki jest nieumieszczenie opisów, a więc tytułów i źródeł danych, w przypadku większości z nich. Obszerna tabela (bez tytułu/nazwy), zajmująca 17 stron (s. 73-90) powinna zostać umieszczona w aneksie, skromny komentarz do danych zawartych w tej tabeli zajmuje jedynie 21 wierszy na s. 73.
7. Niewątpliwym walorem pracy jest zamieszczenie map, które zostały wykorzystane do opisu jak również wyjaśniania problemów. Należy dodać, że Doktorantka skrupulatnie odwoływała się do tych materiałów podczas wywodu. Umieszczony w Aneksie zestaw map należałoby moim zdaniem uzupełnić o dokładną mapę z podziałem terytorialno-administracyjnym kraju, z zaznaczonymi regionami/departamentami i municypiami. Mapa ta powinna zostać wykorzystana na wstępie rozważań, w celu omówienia kwestii podziału regionalnego Kolumbii. Widziałabym użyteczne zastosowanie tej mapy także dla podniesienia klarowności wywodu np. na s. 47, 54, 56, 60, 65, 73.

Wykorzystana baza źródłowa

Badania na temat rozwoju regionalnego i polityki regionalnej cieszą się zainteresowaniem od kilku dekad. Rezultatem tego trendu jest duża dostępność literatury zarówno latynoamerykańskiej, jak też wydawanej przez europejskie i północnoamerykańskie ośrodki badawcze. Doktorantka wykorzystała bazę źródłową z zakresu kilku dyscyplin, począwszy od geografii politycznej, ekonomii po politologię i socjologię. Podstawę bazy źródłowej stanowiła głównie literatura hiszpańskojęzyczna oraz anglojęzyczna. Doktorantka wykorzystała także dokumenty prawne, teksty ustaw i dekretów, dane statystyczne, sprawozdania i raporty instytucji międzynarodowych i narodowych, sondaże opinii publicznej.

Bibliografia wymaga starannego dopracowania. Zauważalnym mankamentem jest brak podziału źródeł na kategorie, do których zalicza się prace źródłowe, opracowania, literaturę pomocniczą. Stosuje się np. następujące kategorie: publikacje zwarte, artykuły w czasopiśmie, materiały konferencyjne, materiały niepublikowane, artykuły prasowe, materiały internetowe lub inne uwzględniające np. akty prawne i dokumenty; monografie i

opracowania; artykuły w czasopismach, publikacjach nieperiodycznych, na stronach internetowych; roczniki statystyczne i inne źródła danych statystycznych; czasopisma i gazety; wybrane strony internetowe. Podział na kategorie zależy od specyfiki zawartości bibliografii. Doktorantka zadeklarowała we wstępie wykorzystanie w pracy wywiadów, które przeprowadziła, w takim przypadku należałoby w bibliografii wyodrębnić także kategorię wywiady (lista wywiadów) ze wskazaniem rozmówcy (imię i nazwisko i/lub przynależność instytucjonalna) oraz daty rozmowy. Autorka pracy odwoływała się w treści pracy do aktów prawnych, których nie umieściła w bibliografii. W tym przypadku także należałoby wyodrębnić kategorię np. akty prawne i dokonać ich opisu bibliograficznego, podając: numer ustawy/dekretu, rok wydania, organ wydający, tytuł, np. Ley 1475 de 2011, „Por la cual se adoptan reglas de organización y funcionamiento de los partidos y movimientos políticos, de los procesos electorales y se dictan otras disposiciones”.

Dane bibliograficzne wymagają dopracowania, należy zachować kolejność alfabetyczną, podać miejsca wydania publikacji, stosować jednolite zasady opisu publikacji. Mając na uwadze, że w bibliografii należy wskazać wszystkie dzieła wykorzystane w tekście pracy, stwierdzam, że bibliografia jest niekompletna. Brakuje w niej wielu wymienionych lub/i cytowanych w pracy publikacji (np. Ramiro Fernández, 2009, na str. 25; na str. 38 długa lista prac, z których żadna nie została zamieszczona w bibliografii; Maria Teresa Uribe, s. 45, Mo (2001), s. 200). Występują rozbieżności pomiędzy opisem bibliograficznym zawartym w przypisach i bibliografii (np. Hudson, 1999, na str. 25, zaś w bibliografii data wydania to 2000; niejednolicie stosowana pisownia nazwiska Margarity Serje (na s. 33, 38, 49), zaś w bibliografii Serge.).

Należy podkreślić, że doktorantka zebrała i przeanalizowała dość obszerną i różnorodną literaturę z zakresu podjętego tematu badań. Wykazała się umiejętnością wyboru źródeł oraz dobrą ich znajomością, o czym świadczy treść wywodu. Oczywiście można wskazać także brak w bibliografii, którą zebrała Autorka, wartościowych dla podjętego tematu pozycji. Pozwolę sobie wskazać publikacje Centro de Estudios Económicos Regionales (CEER) Banco de la República w Cartagenie oraz naukowców związanych z CEER, np. Manuel Fernández, Weidler Guerra, Adolfo Meisel (eds.), *Políticas para reducir las desigualdades regionales en Colombia*, Colección de Economía Regional, Cartagena 2007; książkę pod redakcją Adolfo Meisela, której współautorami są Jaime Bonet, Gerson J. Pérez, José Gamarra, Joaquín Viloria, Julio Romero i María M. Aguilera, *Las economías departamentales del Caribe continental colombiano*, Colección de Economía Regional,

Cartagena 2007. Związane z tematem dysertacji artykuły można znaleźć także w wydawanym przez CEER periodyku "Documentos de Trabajo sobre Economía Regional". Mając na uwadze zagadnienia poruszane w rozdziale czwartym, polecam uwadze Doktorantki, np. *Política y territorio. Análisis de las elecciones subnacionales en Colombia, 2011*, pod red. Laury Willis Otero i Margarity Batle; *Consecuencias de la reforma política de 2003 a nivel local. Estudio de caso*, autorstwa Rodrigo Losady; *Evaluación sobre la reforma política aprobada en 2003*, autorzy Rodrigo Losada i Adriana Castro; wszystkie wymienione prace zostały wydane przez Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo oraz Instituto Internacional para la Democracia y la Asistencia Electoral w Bogocie, odpowiednio w 2012, 2009 i 2008 roku.

Niemniej jednak powyższe uwagi nie umniejszają wartości pracy, ani nie wpływają na podważenie przyjętych założeń, dokonanych rozstrzygnięć oraz osiągniętych przez Doktorantkę wniosków.

Konkluzja

Podsumowując opinię, stwierdzam, że recenzowana praca doktorska jest interesującym i wartościowym rozwiązaniem, zaprezentowanego w niej problemu naukowego. Autorka dysertacji podjęła ważny poznawczo temat, wykazała się dobrą znajomością wiedzy teoretycznej oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Recenzowana rozprawa doktorska jest wielowymiarowym, interdyscyplinarnym studium z zakresu geografii politycznej, zawierającym relatywnie mało zbadane, na gruncie polskich badań naukowych problemy rozwoju regionalnego Kolumbii.

Praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim w ustawie o stopniach naukowych i tytułach. Wniosuję o dopuszczenie mgr Maríi Eleny Botero Ospiny do dalszego przebiegu postępowania.

